

Matěj je šestiletý chlapec s diagnostikovaným intelektovým nadáním. Navštěvuje běžnou integrovanou mateřskou školu. Narodil se do úplné rodiny jako prvorozený syn. Má bratra v kojeneckém věku. Oba rodiče jsou vysokoškolsky vzdělání. Mimo rodičů hraje v rodině důležitou roli i babička, která Matěje často hlídá a se kterou má chlapec velmi blízký vztah.

V těhotenství neměla Matějova matka žádné zásadní komplikace, i porod proběhl v pořádku. Matka popisuje, že Matěj je z pohledu rodiny téměř bezproblémové dítě. Jediná větší obtíž spočívá v malé potřebě spánku. Odjakživa odmítá spánek po obědě a večer neusne před 22. hodinou.

Do mateřské školy chlapec nastoupil ve věku tří let. Jak tvrdí matka, *„nástup byl dost komplikovaný, často brečel a zhruba celý první rok své docházky odmítal spolupracovat s dětmi“*. Podle učitelky mateřské školy *„projevuje přecitlivělost na různá omezení, což souvisí s jeho citovou nevyzrálostí“*. S tím se pojí i další problém, který u něj učitelka pozoruje: *„Matěj se nerad věnuje činností, ve kterých si není jistý svým úspěchem. Velmi těžko snáší neúspěch, který pak ventiluje záchvaty vzteku nebo vzdoru“*.

V chování se u Matěje projevují značné rozdíly v respektu dospělých osob a dětí. Podle výpovědi učitelky, *„dospělé i autority respektuje bez větších problémů. Nesmíme mu ale nic nakazovat, to se vzteká. Vůči vrstevníkům se snaží spíše prosadit, a pokud jej odmítají poslouchat, vzteká se. K mladším dětem se zase chová naprosto svědomitě a zodpovědně, v kontaktu s nimi se užívá do role pečovatele“*.

Doporučení chlapce k psychologické diagnostice iniciovala učitelka mateřské školy, která si záhy všimla nadaného chování Matěje. Edukace chlapce probíhá na základě individuálního vzdělávacího plánu. Učitelka například chystá chlapci obtížnější pracovní listy, zařazuje náročnější úkoly pro řízené činnosti v mateřské škole.

Co se týká poznávacích procesů, chlapec má výbornou paměť, která se projevuje hlavně tím, že si snadno pamatuje básničky, písničky a také místa, která s rodiči navštívil. Často je překvapuje, když si přesně pamatuje názvy míst a dokáže je do detailu popsat. Učitelka potvrzuje, že svou výbornou pamětí převyšuje ostatní děti ve třídě a dále dodává: *„... tam se to nadání projevuje i tak, že má přehled, slovní zásobu větší než většina dětí a zajímá se o vše kolem sebe... což samozřejmě souvisí i s tím, že se jedná o rodinu, kdy je dítěti věnovaná maximální péče...“*. Dále o chlapcových schopnostech dodává: *„Ve srovnání s jeho vrstevníky je chlapcovo myšlení celkově organizovanější a samostatnější, projevuje se u něj i schopnost kombinovat, třídit či plánovat. Je schopen u různých předmětů či věcí vidět společné a rozdílné rysy a vnímat celek jako soubor detailů. Chápe vztahy příčiny a následku. Umí počítat do sta, má jasnou představu o číslech, vzdálenostech a jiných mírách... Umí poznávat hodiny a dokáže třeba odhadnout, jak dlouho mu nějaká činnost trvala nebo bude trvat.“*

Rodiče si také všimli faktu, že ve vývoji byl Matěj vždy o něco napřed oproti svým vrstevníkům. *„Nové věci se nejraději učil sám, hledal si své cesty řešení a poznávání, často odmítá pomoc dospělých při řešení problémů a raději se trápí nad řešením, dokud na něj nepřijde sám. Také špatně snáší, když má přesnou představu, jak má něco vypadat a nedokáže to nakreslit tak, jak by chtěl. Potom jde s velkým sebezapřením hrdost stranou a obtěžuje manžela, aby mu například narýsoval přesné a pravidelné geometrické tvary, které on zatím nesvede“*.

Učitelka mateřské školy popisuje: *„U Matěje je možné sledovat samostatnost, vydrží delší dobu sám a umí se zabavit. Zájem o poznávání nových věcí a učení se novým informacím je ovšem spíše etapovou záležitostí. Mívá období, kdy jej nové věci zajímají, dělá velké pokroky ve svém vědění, a potom nastává útlum, při kterém se rozdíly v jeho schopnostech a ve schopnostech jeho vrstevníků vyrovnávají, mnohdy začne i za svými vrstevníky zaostávat. I tak ale stále převyšuje vrstevníky svým rozsahem pozornosti, schopností zaměřovat pozornost selektivně a také značnou zvědavostí“*. Jeho matka v této souvislosti dodává: *„... hodně se ptá, nosí knížky a časopisy, ať to přečteme a vysvětlíme, sám zkouší dělat věci, které dělám já a manžel.“*

„Je schopen soustředit se na více věcí najednou. Musí být ale pro činnosti motivován. Jakmile mu motivace chybí, činnosti střídá a nudí se. Rád zkouší nové věci, které vidí u nás. V soustředění“

mívá problém, pokud mu daný problém nejde vyřešit rychle. Potom spíše od problému odbíhá, ale nedá mu to a neustále se k němu vrací. Pokud příliš dlouho nenachází řešení, vzteká se.“

U Matěje se také projevuje bohatá fantazie a představivost. Jak popisuje matka, „kreativitu je možné sledovat jak ve hře, tak i pohrávání si s idejemi. Vymýšlí, co by mohlo být, aby svět fungoval lépe, a nebrání se ani myšlenkám, o kterých ví, že v reálném světě nejsou možné. Vysoká představivost se u něj projevuje hlavně při úkolech, kdy je nějaký obrázek rozstříhán na více kousků. Syn se na něj podívá a hned pozná, o jaký obrázek se jedná.“

Učitelka mateřské školy hodnotí Matějův smysl pro detail: „Chlapec je také velký detailista. To souvisí i s jeho ulpíváním na řádu a pravidlech. Vadí mu, když věci nejsou na svých místech a nejsou srovnané tak, jak by měly být. Proto se často stává, že z umývárny odchází jako poslední a po ostatních dětech spravuje ručníky, mýdla apod. Další oblastí, kde se zaměřuje na detaily je jídlo. Je schopen jej několikrát přebrat, aby se přesvědčil, že v něm není nic, co mu nechutná a až potom začíná jíst. Nutno dodat, že většina dětí je již dávno po jídle a hraji si, ale to mu vůbec nevadí. Jeho cit pro detaily se projevuje i v rámci myšlení, neustále se ptá proč? V souvislosti se zaměřením na detaily je chlapec také velmi kritický a to i sám k sobě. Pokud nějakou činnost neprovádí do detailu přesně tak, jak je v instrukci, je z toho nespokojen.“

„Matěj je schopen číst po slabikách. Není k tomu však cíleně vedený. Naopak, skvěle umí poznávat základní číslovky“. Jak dále popisuje matka, jsou u chlapce zřetelné projevy verbálního nadání. „Vývoj řeči probíhal podle mne daleko rychleji než u ostatních dětí. Zhruba v šesti měsících řekl své první slovo, což bylo „glóbus“, následovala slova „máma“ a „táta“. Před prvním rokem již docela srozumitelně breptal. Zhruba v roce a půl mluvil ve větách. Bylo mu dobře rozumět, neměl výrazné problémy se správnou výslovností jednotlivých hlásek. Má velmi dobré vyjadřovací schopnosti. Gramatiku chápe bez problémů.“ ... „Nebojí se mluvit ani v cizím prostředí, mluví srozumitelně, nahlas a velmi rád diskutuje. Pokud má někdo jiný názor, i dospělý, je schopen si ten svůj vyargumentovat a prosadit. Již nyní je možné u něj pozorovat vytváření si vlastních vyhraněných názorů. Daleko efektivněji komunikuje s dospělými než s vrstevníky.“

Matka se také vyjadřuje k chlapcovým oblíbeným aktivitám: „K Matějovým oblíbeným hrám patří puzzle, pexeso a malování akvarelovými barvami. Dále vyhledává knihy, encyklopedie, časopisy a atlasy, rád dostává hádanky a rád je také vymýšlí. Dlouho nevydrží jen sedět, raději si hraje se stavebnicí apod., proto téměř vůbec nevyhledává televizi či počítač“.

Složitě je chlapcovo postavení v kolektivu třídy v mateřské škole, které popisuje učitelka: „Od začátku jeho docházky byly s chlapcem problémy. Dodnes nemá mnoho kamarádů, je spíše samotář, ovšem rád se prosazuje, a to někdy i na úkor ostatních dětí. Ve hře se projevuje jeho nezávislost na jiných dětech, hraje si raději po svém, než aby se přizpůsobil pravidlům kolektivu. Matěj velmi nerad spolupracuje s ostatními, nerad se dělí o hračky, k ostatním dětem není příliš vstřícný, empatický a není schopen respektovat jejich potřeby, pokud jsou v rozporu s jeho potřebami. Na druhou stranu je schopen poskytnout jinému dítěti pomoc a oporu, poradí mu, když se ho na něco zeptá, protože to lahodí jeho pocitu důležitosti. Pokud je nucen s dětmi spolupracovat a nechce, často trpí výbuchy vzteku. Děti si jej proto často dobírají, a pokud u něj tento afektovaný výbuch propukne, stává se terčem posměchu pro zbytek třídy. To vše je způsobeno jeho nadměrnou vzdorovitostí a nadměrnou snahou prosadit se. Maminka si také často stěžuje, že se mu děti ve školce smějí“.

Lukáš

Lukáš je pětiletý chlapec s diagnostikovaným intelektovým nadáním. Navštěvuje běžnou integrovanou mateřskou školu, kde je s ním pracováno na základě individuálního vzdělávacího plánu.

Chlapec se narodil do úplné rodiny. V rodině je nejmladším dítětem, má o dva roky starší sestru. Matka má vysokoškolské vzdělání, otec středoškolské zakončené maturitní zkouškou.

Těhotenství matky probíhalo v pořádku. Lukáš se narodil o týden dříve císařským řezem. Jeho zdravotní stav je dobrý, trpí však občasnými problémy s astmatem. Lukáš míval podle matky problémy se spánkem, a to již od kojeneckého věku: *„I když jsme na něm pozorovali obrovskou únavu a vyčerpání, odmítal spánek a vydržel dlouho plakat, dokud ho pláč ještě více nevyčerpal a on konečně usnul... Ve věku kolem roku a půl zcela odmítal denní spání, ale přesto se stávalo, že jsme jej nacházeli, jak usnul při některé ze svých her. Byl tedy zvyklý fungovat do naprostého vyčerpání, což se u něj projevuje dodnes. Noční spání probíhalo také s velkými komplikacemi, v kojeneckém věku se běžně budil až 5 krát za noc. Tohoto zlovyky se zbavil až po úplném odstavení kojení.“*

Rodiče i prarodiče se snaží obě děti, Lukáše a jeho sestru, vychovávat, jak nejlépe dovedou. *„Trávíme jako rodina spolu volný čas, hlavně výlety a sport... V poslední době se cílem výletů často stávají hrady, zámky, tvrze a zříceniny, o které děti projevují velký zájem“.* Podle učitelky mateřské školy má chlapec i velmi dobrý vztah se svými prarodiči, kteří jej často hlídají a vyzvedávají z mateřské školy. *„...pro svá vnoučata vymýšlí spoustu her, hlavolamů, rébusů, bojovek ... nikdy jsem se ve své kariéře ještě nesetkala s tak dobrodružnými prarodiči. V přítomnosti těch dětí jakoby se z nich taky staly děti a vymýšlí a vymýšlí jednu akci za druhou, Lukáš je z nich naprosto nadšený.“*

Nadání u Matěje pozorovali už jeho rodiče ještě v batolecím věku. *„Nevěděli jsme, do jaké míry je jeho šikovnost ovlivněna jeho snahou o ztotožnění se se starší sestrou, a do jaké míry se jedná o projevy nadaného chování. Proto jsme se rozhodli vyčkat, až co na něj řeknou paní učitelky v mateřské škole“.* V mateřské škole se domněnky rodičů potvrdily a chlapec byl učitelkami doporučen na vyšetření do pedagogicko psychologické poradny. Chlapec má vypracovaný i svůj individuální vzdělávací plán. Paní učitelky popisují jeho obsah: *„Snažíme se Lukášovo nadání rozvíjet těžšími úkoly, neomezujeme ho v jeho projevech tvořivosti, i když se jedná o několikahodinovou distanci od činností ostatních dětí v kolektivu. Jeho práce zakládáme do portfolia, které zasiláme po rodičích chlapce do pedagogicko psychologické poradny.“*

Učitelky popisují chlapcovy kognitivní dovednosti: *„Lukáš má výbornou paměť na různá fakta, jako například letopočty, jména, příběhy. Snadno si nové věci zapamatovává, uchovává i vybavuje. Události či jevy, které jej zaujaly, snadno popisuje do detailů. Snadno si zapamatovává i obtížnější postupy. Stačí mu jednou sdělit sled jednotlivých kroků a on si je bez problémů zapamatuje a je schopen je použít... Touto schopností převyšuje své vrstevníky, těm se musí na rozdíl od Lukáše postup zopakovat vícekrát, než si jej dostatečně zafixují v paměti. Paměť umí zaměřit selektivně, umí vyhodnotit podstatu problému a na tu se soustředit.“* *„Lukášovo myšlení je velmi tvořivé, originální a samostatnější než u jeho vrstevníků. Při plnění úkolů je velký detailista, úkoly jsou promyšlené a výsledek práce ukazuje, až když je podle něj dokonalý. Je velmi kritický ke svým výtvorům i k výtvorům ostatních. Je schopen nazírat na úkol z více perspektiv a vyhodnocovat jednotlivé pokusy o jeho řešení. Chápe kauzální vztahy.“*

„Rád se učí nové věci, jeho touha po vědění je znát na první pohled. Pokud mu někdo vypráví novou událost či vysvětluje nové jevy, doslova hltá každé jeho slovo. Takové poučování často doplňuje svými všetečnými otázkami, dokud nezjistí všechny detaily, které ho o dané situaci či o daném jevu zajímají. Vypozorovala jsem, že vysvětlením čehokoliv nového jeho zájem o problematiku zdaleka nekončí. O věci si dál přemýšlí a často se stává, že se v zápětí vrátí s otázkou - a mohlo by se to stát i takto? ... Já si myslím, že by to bylo lepší takto...“

Vývoj řeči probíhal u Lukáše rychleji než u jeho vrstevníků. Chlapcova matka dodává: „V jednom roce uměl na třicet slov. Mimo základních slov jako tata, mama, baba, děda, a podobně, znal zvuky všech domácích a některých dalších zvířat. V roce a půl začal tvořit první jednoduché věty. Správnou výslovnost všech písmen se naučil bez problémů. Gramatiku vždy chápal a umí ji používat. Někdy se dokonce stává, že opravuje svou starší sestru. Má velkou zálibu mluvit v tzv. šifrách: větu říká pozpátku, čili poslední slovo řekne jako první...“ Učitelka mateřské školy dodává: „Lukáš nemá problémy s verbálním projevem. Nestydí se vystoupit na veřejnosti, ať už se jedná o recitaci, diskusi či jeho vlastní příběhy. Má bohatší slovní zásobu než jeho vrstevníci. Umí vytvářet bohaté věty, které se řídí správným slovosledem, rád používá přívlastky u věcí, které chce v projevu vystihnout... Pokud chce sdělit něco silně emotivního, mluví velmi rychle. Někdy se mu stává, že si v té rychlosti nemůže hned vzpomenout na české pojmenování slova, a tak používá anglická slovíčka, které jej doma učí matka. Čili, který jazyk mu v hlavě přijde jako první na mysl, ten použije.“

Chlapcova matka dále popisuje vývoj schopnosti číst a psát: „Touha po poznávání nových věcí a schopnost samostatného myšlení i řešení problémů způsobily, že se sám naučil číst a psát. Poznávat jednotlivá písmena se naučil podle slabikáře, potom je zkoušel opisovat. Dnes již umí poznávat všechna tiskací i psací písmena, většinu tiskacích umí napsat a některé psací také. Baví jej i matematika. Se setrou se naučil počítat, bez problémů sčítá a odčítá čísla do sta. Matematické principy sčítání a odčítání pochopil sám, aniž by mu je někdo vysvětloval.“

Jeho fantazie a představivost jsou také velmi vyzrálé. Učitelka mateřské školy popisuje, že „při hře s vrstevníky si rád vymýšlí nová pravidla, nové scénáře a neustále něco přepracovává podle své fantazie. Rád si vymýšlí nové příběhy a pohádky. Do svého fantazijního světa rád uniká a často se stává, že se mu tak mažou hranice mezi reálným světem a tím, co se odehrává jen v jeho hlavě. Často uniká do historie a představuje si, že je nějakým králem či rytířem, což souvisí s jeho koníčkem historií“. Chlapcova matka fantazii chlapce dokresluje svým tvrzením: „Říká nám, že se něco stalo a tvrdohlavě si za tím stojí. Je nám jasné, že to není pravda. Psycholožka nám ale vysvětlila, že tomto věku to však nelze považovat za projevy lhaní, že to jen odráží jeho vyspělou a bohatou představivost.“

Lukáš preferuje týmové a tvořivé hry, u kterých uplatní své myšlení: Podle jeho matky „rád hraje deskové hry, jejichž pravidla se učil zároveň se svou starší sestrou. Není zvyklý, že musí vyhrávat pouze on a už to ani nevyžaduje. Dříve se dost vztekal, když prohrával, ale to jsme ho už odnaučili. Myslím si, že mu jde teď spíš o zábavu spojenou s hrou, než o výsledek jako takový. Pokud si hraje sám, preferuje stavebnice, ze kterých si vyrábí věci podle svých představ. Dále rád skládá puzzle, luští křížovky a rébusy a také se zajímá o historii. To je jeho velký koníček. Rád sleduje naučné historické dokumenty v televizi, prohlíží si historické slovníky a encyklopedie... Před spaním místo pohádek čteme pověsti a podobnou literaturu zabývající se historickými příběhy. Nazpaměť zná spoustu historií hradů a zámků, které jsme navštívili. Má výbornou paměť na letopočty a jména panovníků. Přesto zatím před historickými fakty preferuje spíše pověsti a legendy, kde se vyskytují i nadpřirozené bytosti. Zájem o historii se projevuje i u jeho otce, spolu také většinou na toto téma vedou diskuse. Baví jej i angličtina a často se stává, že sám přijde a chce se učit nová slovíčka. Rád si hraje anglicko-české pexeso tak, že si otočí nějaký obrázek a říká si jeho název česky i anglicky.“

V oblasti hrubé motoriky probíhal podle matky jeho vývoj takto: „Sedět začal okolo pátého měsíce a chodit se naučil před prvním rokem. V té době neuměl ložit, zato se kolem osmého měsíce začal stavět na nohy u nábytku a kolem něj byl schopen již v tomto věku chodit. Problémy u něj nastaly v oblasti ovládání vyměšování. Denní začal ovládat až před nástupem do mateřské školy a noční ve čtyřech letech...“ V oblasti jemné motoriky není Lukášův vývoj zcela vyvážený. Matka popisuje: „Brzy se naučil házet a chytat míč, kolem druhého roku, ovšem dodnes má problémy s kreslením. Očividně jej tato činnost nijak nezaujala a tak ji ani nevyhledává. Tužku sám od sebe bere do ruky pouze pokud se pokouší opisovat písmena a slova z knih. Tato schopnost se u něj

projevila ve dvou a půl letech. Kolem roku a půl se naučil sám jíst lžičkou a ve třech letech příborem.“

Zaměříme se nyní na popis afektivních stránek osobnosti nadaného chlapce. Matka chlapce tvrdí: „Lukáš nemá problém s motivací. Ve svém volném čase má dostatek prostoru k tomu, aby se věnoval věcem, které jej baví. Dokáže se na tyto věci dlouze soustředit, a to, i pokud se mu hned nedaří úkol zvládnout. Přemýšlí nad jeho řešením, dokud jej nějaké nenapadne. Pokud si svým řešením není jistý, chodí o něm diskutovat s povolanějšími, většinou s otcem či paní učitelkou. Silná motivace se projevuje i u poznávání nových věcí“

Matka Lukáše dále říká, že: „má energie na rozdávání, je to takové neposedné pískle...Neustále něco vymýšlí a rád do svých her zapojuje všechny z okolí, sestru, babičku, dědečka...“ Rozdílů však můžeme vysledovat, pokud si Lukáš hraje s dětmi v mateřské škole. Učitelka dodává: „U dětí má tendenci je spíše ovládat, přiřazovat jim role a některým méně průbojným dokonce diktuje jejich scénář ve hře. To se projevuje například tak, že dítěti řekne - jakože ty teď jdeš zachránit princeznu a řekneš jí přesně tady toto... Vtipné je, že jej děti většinou poslechnou a opravdu dělají a říkají to, co jim řekne... Starší a některé i stejně staré děti toto ale samozřejmě nerespektují a nevyhledávají proto Lukášovu přítomnost“.

Matka chlapce se ještě zmiňuje o dalších sociálních dovednostech chlapce. „Je schopen rozpoznat autoritu dospělého člověka a nemá problém s uznáním této autority.... Je schopen empatie a vcítění se do problémů jiných lidí a rád o nich dlouze diskutuje. Většinou ihned nabídne několik řešení, které by měli udělat, aby se problému zbavili... Problém je u něj s dodržováním pravidel, většinou je nevnímá, protože je zrovna zapálený do nějaké své činnosti a na pravidla zapomíná. I když mu je přesně stanovíme, zatím se docela mívá účinkem. Například při hře zapomíná na čas, a i když už umí poznávat hodiny, nikdy sám od sebe nepřijde včas na večeři ...“ Problémů s vnímáním pokynů si všimá i učitelka mateřské školy: „Rodiče chlapce dost omlouvají, že má svůj svět a že to nevnímá, já bych v tomto ale do budoucna viděla možný zdroj problémů při výchově Lukáše. Je totiž dost inteligentní na to, aby dokázal této volnosti zneužít ve svůj prospěch.“

Do mateřské školy nastoupil ve dvou a půl letech, a to na jeden týden v měsíci, na celý měsíc potom ve třech letech. Matka vidí chlapce v prostředí mateřské školy téměř bezproblémově: „Nástup pro něj nebyl nijak komplikovaný, protože do té samé školky chodila i jeho sestra, kterou jsme společně vyzvedávali. Snadno si našel kamarády, převážně chlapce. Podle paní učitelky se rád zapojuje do svých her na rytíře, draky a jiné historické postavy a taky si doma často nacvičuje loutkové představení pro děti. Do školky chodí velmi rád...“ Socializaci chlapce dokresluje učitelka mateřské školy: „Má zde spoustu kamarádů a obdivovatelů, kteří lahodí jeho egu. Cítí se zde silný, má pocit, že ostatní děti převyšuje svými schopnostmi a dává to patřičně najevo. Nemyslí to ale nijak zle. Spíše to bere jako fakt, za který se nemusí stydět. Stejně tak to chápe i většina dětí v kolektivu, kteří jej uznávají jako iniciátora většiny her. Zároveň se u něj projevuje schopnost vcítění se do jiných dětí a o emoce jiných se zajímá. Umí poznat nálady jiných, snaží se pomoci kamarádům, když jsou smutní...“ „S Lukášem nemáme žádné závažné výchovné problémy...Problémem, který řešíme, je fakt, že chce s dětmi hrát pouze takové hry, které on sám vymyslel a tak někdy vznikají střety. Lukáš také neumí být v klidu, je to typ dítěte, které neumí vypnout...je běžné, že neusne. Nikdy nezažil nudu... Někdy je velmi náročné jej v tomto uspokojit. Občas bývá výbušný a vzteklý...“